

Erődítések a Balaton déli partján

Előzetes tanulmány

A somogyi várak kutatása, habár már elég korán megindult, közel sem kapott annyi figyelmet mint többi megyénk romjai. Betudható tán ez annak, hogy a területre inkább jellemzők a földvárak, és a nehezebben kutatható sáncrendszerek, mint sokkal látványosabban fennmaradó kőből épült társaik. A 19. század közepén a szárnyait bontogató régészet és történettudomány kiemelt figyelmet fordított a romkutatás iránt. Már a római korban is érdekelték voltak az itt élő népek egyes stratégiai jelentőségű földterületek megerősítésére. Ezeknek az erősségeknek a jelenléte pusztulásuk után jóval tovább fennmaradtak, ha nem is szemmel látható nyomok, de népi mondák, dűlő-és helységnevek által. A várakat kutató ember számára ezért kifejezetten érdekes tanulsággal bírnak azok a nevek, ahol bárminemű erődítményre való utalás szerepel, és ha alaposan körülnéz, akár ezer év távlatából is találkozhat a fennmaradó emlékekkel.

Nem volt ez másként Rómer Flóris esetében sem. Bencés rendi szerzetesként mindig is érdekelte a múlt megőrzése, de később eme szenvedélyét odáig vitte, hogy 1876-ban az ő érdeméből Budapesten tartották a VII. Nemzetközi Ősrégészeti és Anthropológiai konferenciát, ami megindítója volt Magyarországon a modern Régészettudomány kialakulásának. Rómer behatóan foglalkozott várkutatással, Somogy területét pedig előszeretettel járta. Utazásaiból fennmaradt naplóbejegyzéseiben olyan erősségek maradványait említi meg, amiket mára az intenzív földművelés és gazdálkozás letörölt a föld színéről, és ezen pár leírás híján pontos helyük elfelejtődött volna. Ugyanígy a 19. század második felében Melhárd Gyula a déli part vidékét kutatta hasonló módszerekkel. A 19. században még általános jelenség, hogy a leíró kutatások még inkább "úri elfoglaltságnak" számítottak, művelőik több tudományágban jártasak voltak, azokat nem

intézményesítve művelték. Habár a Magyar Nemzeti Múzeum már 1802 óta munkálkodott, egy kiterjedt megyei múzeumi rendszerre egészen a 20. század elejéig várni kellett. A milenniumi emlékvé közeledtével megnőtt az igény a történeti emlékek kutatására, ennek hatására megindult Somogy megye, mint Koppány egykori fő száláshelyének kutatása. Wosinsky Mór Somogyacsa-Pogányvárat tárta fel ebben az időszakban, Gercze Péter pedig ugyanitt a Kupavárral foglalkozott. Érdekes, hogy az ekkori leírások alapján sokkal nagyobb arányban álltak az ép falazatok, mint mostanság. Ez a csökkenés 20. század közepétől folytatott intenzív földművelési programok eredménye.

1899 fontos időpontot jelöl a Balatonvidék kutatásának. Ekkor alakult meg a bizottság, ami a Balaton tudományos leírásával foglalkozott. Ezen bizottság tagja volt például Cholnoky Jenő is, aki a tó részletes geomorfológiai leírásával foglalkozott, valamint Békefi Reming, akinek a megbízatása a Balaton környéki egyházak és várak összegyűjtése volt. Örömmel vállalta is a feladatot, és az elkövetkezendő évek alatt bejárta a Balaton környékét, eredményeit pedig összevetette levéltári forrásokkal. A várak állapotáról már ő is megjegyzi, hogy *"Mert váraink a Balaton környékén legnagyobb részükben elpusztulva jutottak ránk"*. Habár Békefi Reming úgy tett, de nagyon sok esetben nehéz különbséget tenni erődített templomok és várak között a legkorábbi időszakban. A román építészeti stílus jellegzetes vastag falai és lőrés szerű ablakai ugyanúgy tették az Árpád-kori templomokat erődítetté, mint egyházi építménnyé. Ez a jelenség sokáig fenn marad, még a török korban is megfigyelhető, hogy a Balaton vidékét elfoglaló török megerősítette a templomok környékét, és mint egy magaslati "örtornyot" hagyta ott, mindössze pár katona őrzésével. Békefi Reming részletes összefoglaló munkája 1907-ben jelent meg, több mint 8 évnyi részletes kutatómunka eredményeként. Az összefoglalás módszeres volt, képekkel alátámasztva, és több forrásra is hagyatkozott egy-egy lelőhely leírását illetően. Ahol tudott, alaprajzokat is mellékelte a jól meghatározó erődítési vonalakhoz.

A nagy lendülettel meginduló kutatási hullámot az I. Világháború szakította félbe, és csak az 1920-as években kezdődött meg ismét. Ekkorra már megszilárdultak a kutatási módszerek alapjai, és megindulhattak az egyes erődítmények egyéni

feltárásai. Bacsák György és Gönczi Ferenc javaslatára megkezdődtek a somogyi várak feltárásai, főként a part mentén. Az akkortájt fellendülő fürdőkultúra és turizmus népszerűsítése érdekében Fonyód és a környező települések várainak ásatása is megindult. Sági Károly 1960 és 62 között folyamatos kutatásokat végzett Kereki-fejérkő váránál. Ekkor tisztították meg az erdősségek által benőtt területet és bejárhatóvá tették a feltárt romokat is. A 60-as években megnőtt az igény az addig elért eredmények összegzésére, így született meg az első vártopográfia Kocztur Éva és Szirmai Krisztina jóvoltából. Mellékszálként ugyan, de nem elhanyagolhatóan indult meg ekkortájt a római emlékek részletesebb kutatása a Déli part mentén. Valószínűsíthetően fontos római út futott végig a területen, aminek Tricciana (a mai Ságvár) erődje fontos állomáshelyként szolgált a területen a 3-4. században. A 70-es években a Somogy megyei erőd kutatások újabb erőre kaptak, és egy új generációval, mint Raczkó Pál, Horváth László, Makkay János és Bakay Kornél indultak meg. Az utóbbi évtizedekben Magyar Kálmán munkássága emelendő ki. Neki köszönhetjük a már ismert váraink összefoglalását, valamint a déli part részletesebb kutatását is. 2005-ben született egy újabb topográfiai mű Nováki Gyula és Magyar Kálmán tollából, amiben Somogy megye várait gyűjtik össze a középkortól a kuruc korig.

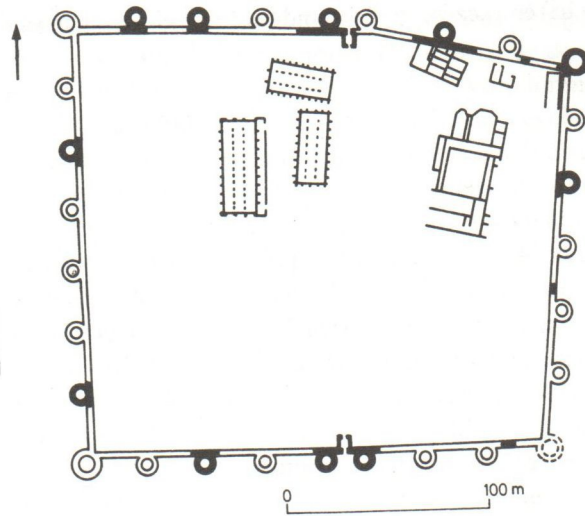
Mint a cikk elején is említettem, a kutatóknak Somogy területén van az egyik legnehezebb dolga a várak kutatásával. Itt nem történt meg olyan intenzíven a tatárjárás utáni kővár építés, mint más területeken, így a Déli part mentén ránk maradt emlékek többsége egészen az Árpád kori földvárakhoz nyúlik vissza. Ezek a legtöbbször kis méretű, sok esetben egy kis toronnyal rendelkező vártípusok határozták meg a vármegye korabeli életét. Azonban koránt sem mondhatjuk jelentéktelennek a területet, hiszen a korabeli írásos forrásokból egyaránt van forrásunk mind királyi és királynéi központokról is (Somogyvár, Nagyberény-Kerek hegy), valamint egyházi vonatkozású erődítésekről, mint például a siófoki granárium (ma a kórházdomb). Ezeket a sáncokat az idők folyamán folyamatosan fejlesztették és újjátették, de számbelileg kevésbé gyarapodtak mint más vármegyékben. Az újabb építési hullámra egészen a török kiűzéséig várni kellett, amikor is több kastélyt építettek a területen.

Összefoglalásként elmondhatjuk hogy a Déli part várkutatása még bizonyára sok meglepetéssel szolgálhat, és további régészeti és történeti kutatások eredményeként Somogy megye területe ugyanolyan gazdag, de egyedi várépítéssel rendelkezik mint más területek. Sajnálatos módon ezen földvárak területe nehezebben védhető mint a még álló falakkal rendelkező társaiké, hiszen az intenzív földművelés máig aktívan fenyegeti őket. Ha nem is olyan látványosak, a folyamatos terepbejárások és kutatások elősegíthetik részletesebb megismerésüket.

Írta: Jánossy György

Rómer Flóris, a magyarországi régészet úttörője

Ságvár római kori erődjének alaprajza

Kereki-Fejérvő várának rekonstrukciós rajza

Ságvár-Börevár

Nyim-Kásivár sáncai

2003/ 3/26